

วัฒนธรรมการขับถ่ายของชาวสวนฝั่งธนบุรีแห่งอดีตสมัย

สมใจ นิ่มเล็ก

ราชบัณฑิตประเภทสถาปัตยกรรมศิลป์ สำนักราชบัณฑิตยสถาน

ชาวสวนในที่นี้ก็คือชาวสวนที่ดำรงชีพด้วยการทำสวนผลไม้สวนผักด้วยการยกทรง มีท้องร่องล้อมรอบ และโอบล้อมด้วยถนนตามความยาวของร่องสวน และแบ่งทางขวางของร่องด้วยขวางหรือหัวขวาง มีท่อระบายน้ำเข้าออก ลักษณะดังกล่าวมา จะเรียกว่าชนิดหรือชนิดสวน ชาวสวนที่มีอาชีพทำสวนดังกล่าวจะอยู่ในเขตจังหวัดธนบุรี ได้แก่อำเภอต่างๆ ที่จะถูกเปลี่ยนชื่อและแยกเป็นเขตต่างๆ ดังในปัจจุบัน มีอำเภอบางขุนเทียน อำเภอภาษีเจริญ อำเภอรามบุรี ภาษีเจริญ อำเภอคลองตัน เป็นต้น

ชาวสวนของธนบุรีนั้นพอแบ่งประเภทได้ดังนี้

1. **ชาวสวนดั้งเดิม** เป็นชาวสวนที่มีอาชีพทำสวนสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน มิได้ละทิ้งอาชีพทำสวนอย่างสิ้นเชิง ยังมีผู้สืบสกุลที่ยังดำรงชีพด้วยการทำสวนมาจนถึงปัจจุบัน
 2. **ชาวสวนดั้งเดิม ทำน้ำตาลมะพร้าวเป็นอาชีพเสริม** ชาวสวนมักปลูกมะพร้าวไว้ตามถนนหรือขวางเมื่อมะพร้าวออกจันทันที่ 1-4 ประกอบกับมะพร้าวยังต้นไม่สูงจันทันที่ 1 และ 2 ยังไม่ติดผล จึงทำน้ำตาลจากต้นมะพร้าวเป็นอาชีพเสริม ขายทั้งน้ำตาลสด น้ำตาลลูก และน้ำตาลปึก น้ำตาลปี๊บ
 3. **ชาวสวนผสมชาวนา** เป็นชาวสวนที่มีนาเป็นสมบัติตกทอด ทำทั้งสวน ทำทั้งนา หรือทำสวนอย่างเดียวส่วนนาให้ผู้อื่นเช่าทำ
 4. **ชาวสวนใหม่** ทำนาไม่ได้ผลจึงให้คนอื่นยกนาให้เป็นสวน เมื่อหมดสัญญาเช่าก็จะดำรงชีวิตด้วยการทำสวนต่อ
 5. **ชาวสวนคนจีน** สมัยก่อนคนจีนไม่มีกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน อาชีพเดิมเป็นชาวสวน จึงดำเนินชีวิตเป็นชาวสวนโดยการเช่าสวนของคนไทยที่มีสวนมาก หรือลูกหลานเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น
- การขับถ่ายของเสียออกจากร่างกายของมนุษย์ มีมาพร้อมกับการเกิดมีมนุษย์ขึ้นในโลก การขับถ่ายของมนุษย์แต่ละเผ่าพันธุ์จะแตกต่างกันในเรื่องวิธีการ สถานที่ และการสำรวจ การเก็บ การทำลาย และการใช้ประโยชน์จากสิ่งปฏิกูล ย่อมแตกต่างกันด้วย
- ย้อนหลังไปประมาณ 50-60 ปี การขับถ่ายของชาวสวนยังขับถ่ายแบบธรรมชาติ ไม่มีวิธีการและอุปกรณ์สมัยใหม่เข้ามาเกี่ยวข้อง สถานที่ขับถ่ายที่เลิกจากการถ่ายลงน้ำแล้ว

จะเรียกสถานที่ที่ขั้บถ่ายว่า เวจ ซึ่งเป็นคำโบราณ ถ้าเป็นสถานที่ที่ขั้บถ่ายของสงฆ์นอกจากเรียกว่าถานแล้วยังเรียกว่าเวจกุฎีอีกด้วย

เวจของชาวสวนประเภทต่างๆจะมีรูปแบบและวิธีการคล้ายๆ กัน จะมีแตกต่างกันก็เฉพาะสวนชาวจีนและชาวนาที่ทำสวนควบคู่กัน นอกจากเวจคนจีนที่ทำสวนจะแตกต่างกับเวจคนของชาวสวนคนไทยแล้ว เวจของชาวสวนคนจีนยังแตกต่างกันเอง อันเนื่องมาจากประเภทของการทำสวนคือการทำสวนผลไม้ การทำสวนผักและการทำสวนพุ่ม

การขั้บถ่ายของชาวสวนหลังจากการถ่ายลงน้ำ หรือถ่ายใส่กาบปูเลที่ทำจากกาบหมาก แล้วจึงทิ้งน้ำ ซึ่งการถ่ายด้วยวิธีข้างต้นมักจะถ่ายในเวลากลางคืน ส่วนเวลากลางวันจะถ่ายที่เวจที่อยู่กลางสวน ตามขวางของสวนชนิดที่ 1 หรือ ชนิดที่ 2 ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านพอสมควร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีเวจเล็กๆ สำหรับเด็กอยู่ใกล้บ้านด้วย

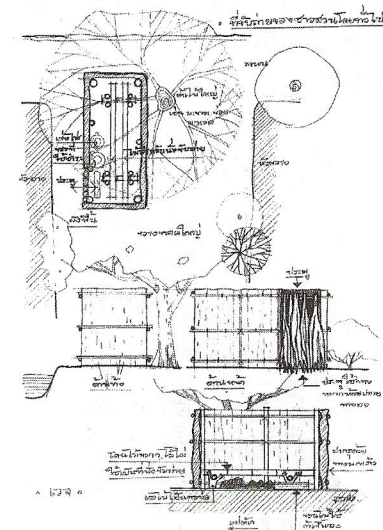
เวจของชาวสวนโดยทั่วไป

การสร้างเวจจะเป็นการสร้างอย่างง่ายๆ ด้วยวัสดุที่มีอยู่ในสวน โดยตั้งเสาตอม่อสูงจากพื้นประมาณ 40-50 เซนติเมตร จำนวน 2 คู่ ปลายเสามิ้งามหรือบากให้เป็นง่ามเสาคอมแต่ละคู่ปักห่างกันประมาณ 2 เมตร นำโคนต้นหมากที่มีความแก่จัดมาวางพาดขนานกัน ต้นหมากห่างกันประมาณ 30 เซนติเมตร เพื่อเป็นที่นั่งถ่าย ฝาโดยรอบใช้ทางมะพร้าวแห้งมาปูให้หนาจนไม่สามารถมองผ่านได้ ด้านข้างติดกับฝาด้านกว้างเป็นช่องทางเข้าออก โดยใช้ทางหมากแห้งห้อยปิด เวลาจะเข้าออกใช้วิธีแหวกให้เป็นช่อง เมื่อผ่านแล้วทางหมากก็จะปิดตามเดิม เวจนี้จะไม่มีหลังคา จะปลูกอยู่ใต้ต้นข่อย ต้นตะขบไทย หรือต้นมะหวด พุ่มใบของต้นไม้ดังกล่าวจะกำบังแดดไปในตัว

การขั้บถ่ายจะใช้วิธีนั่งยอง สิ่งชำระหลังขั้บถ่ายจะใช้กาบมะพร้าวที่ฉีกออกจากผิว ปั่นอ่อนนุ่ม ด้วยการถ่ายเทอากาศที่ดี พื้นดินแห้ง สิ่งที่ถูกขั้บถ่ายจะแห้ง กลิ่นจะน้อย และด้วยความยาวของที่นั่ง สิ่งขั้บถ่ายจะไม่ทับถมกันมากนัก สิ่งขั้บถ่ายแห้งทำให้เกิดหนอนน้อยมาก

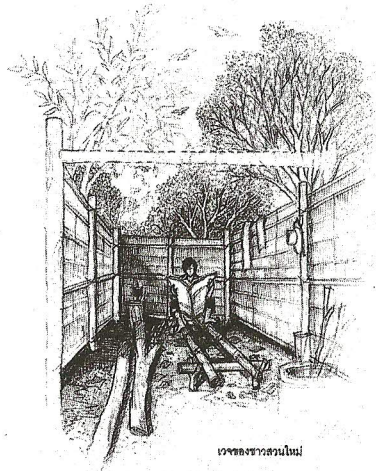
เวจ ชาวสวนทั่วไป

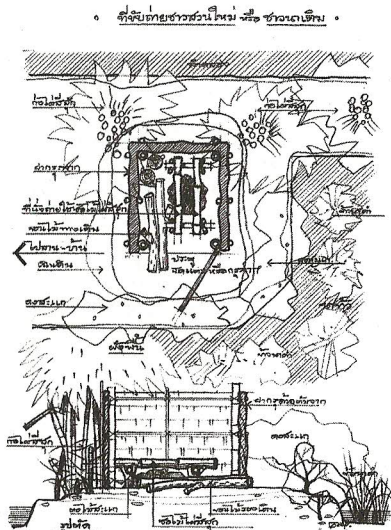
เวจของชาวสวนใหม่

ชาวสวนใหม่ก็คือชาวนาเดิมที่เปลี่ยนอาชีพมาทำสวนทั้งหมด หรือทำสวนและทำนาไปด้วย สภาพของการทำนามักจะเหลือที่เป็นคันนาไม่กว้างนักนอกจากโคกที่ปลูกบ้านที่เรียกว่าโรงนาและลานนวดข้าว ตามคันนาริมคลองโดยรอบของโคกโรงนา ลานนวดข้าวจะปลูกไผ่ตง ไผ่เลี้ยง ไผ่ลำ มะลอกไว้เพื่อใช้ประโยชน์กำบังลมและเป็นรั้วป้องกันโจรผู้ร้ายด้วย เวจก็มักจะปลูกที่คันนาริมคลองไม่ห่างจากโรงนามากนัก ปลูกอยู่ข้างๆ กอไผ่หรือใต้ต้นสะแกหรือต้นโพทะเลขนาดของเวจจะเล็กกว่าเวจชาวสวนโดยทั่วไป โดยมีขนาดประมาณ 1.50x1.50 เมตร ฝากระดวยดับจากสูงไม่พ้นหัว ที่นั่งถ้ายเหมือนกับเวจชาวสวนโดยทั่วไป ไม่สำหรับนั่งถ้ายจะเป็นขอไม้ไผ่สี่ลูก บ้านชาวสวนใหม่มักจะปลูกอยู่ข้างลำคลองและมักสร้างบ้านให้อยู่ตรงกันกับอีกฝั่งคลอง ดังนั้นเวจจึงมักสร้างตรงกันคนละฝั่งคลอง ถ้าเข้าทำธุระในการขับถ่ายพร้อมกัน ปากก็จะคุ้ยตามทุกขั้วชั้วกันไป และก็ทำธุระส่วนตัวไปพร้อมกันด้วย

วัสดุที่ใช้ชำระหลังการขับถ่ายของชาวสวนใหม่หรือชาวนาเดิมนั้นจะไม่ใช้กามมะพร้าวแบบชาวสวนทั่วๆ ไป เพราะยังไม่มีมีการปลูกมะพร้าว ไม้ไผ่อันอุดมนั้นก็คือวัสดุใช้ทั้งแขนง และไม้ไผ่ลำใหญ่เรียกให้เป็นชั้นเล็กๆ แต่ละชั้นจะมีเหลี่ยมและความคม ดังนั้นชาวสวนใหม่จึงมีสติและความสุขุมรอบคอบเป็นอย่างมากในการใช้อุปกรณ์ในการชำระหลังการขับถ่าย

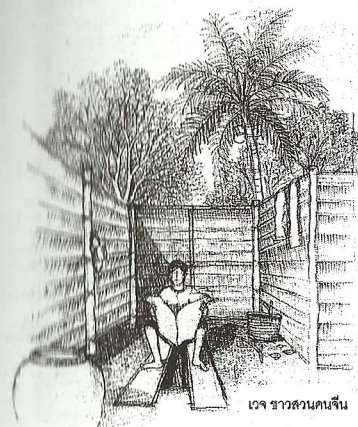
เวจของชาวสวนใหม่

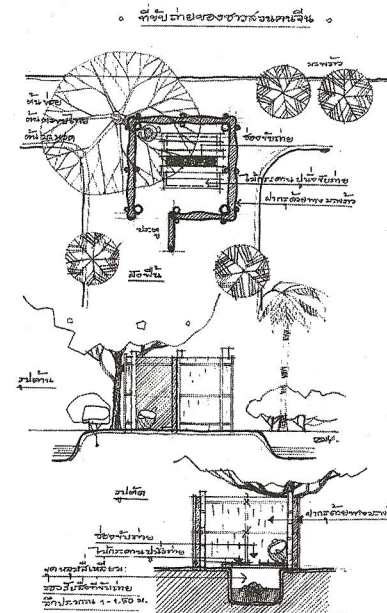
เวจของชาวสวนคนจีนทำสวนผลไม้

ตั้งกล่าวมาข้างต้น คนจีนไม่มีสิทธิในการครอบครองที่ดิน ย้อนหลังไป 60-80 ปี ก็ไม่มีลูกคนจีนที่ถือกำเนิดในไทย คนจีนจึงต้องเช่าสวนคนไทยทำ คนไทยก็นิยมให้คนจีนเช่าสวนด้วย เพราะคนจีนทำสวนสะอาด ตรงต่อเวลาในเรื่องค่าเช่า และโดยเฉพาะชาวสวนคนจีนยังมีน้ำใจเมื่อถึงเทศกาลต่างๆ ตามประเพณีของจีนก็จะมีข้าวของสมนาคุณต่อเจ้าของสวนทุกครั้ง แต่ก็มีข้อดกลกยกเว้นวิธีการทำสวนบางอย่างด้วย

เวจของคนจีนที่ทำสวนไม้ผลจะเป็นเวจขนาดเล็กขนาด 1.50 x 1.50 เมตร มีฝากระดวยโดยรอบไม่มีหลังคา ที่ขับถ่ายจะขุดเป็นหลุมสี่เหลี่ยมขนาด 1.00 x 1.00 เมตร ลึกประมาณ 0.80 x 1.00 เมตร เอาแผ่นไม้กระดานปูพาดปากหลุมเว้นช่องสำหรับขับถ่ายกว้าง 20 เซนติเมตร การขุดหลุมลึกจะมีน้ำใต้ดินตามธรรมชาติ บวกกับน้ำฝนและน้ำจากการขับถ่าย สิ่งขับถ่ายที่อยู่ในหลุมจะเต็มไปด้วยหนอน กลิ่นจะรุนแรง โขยไปไกลมากกว่าเวจของชาวสวนคนไทย แต่ที่ชาวสวนคนจีนมีวิวัฒนาการในเรื่องวัสดุที่ใช้ชำระมากกว่าคนไทย ชาวสวนคนจีนจะใช้กระดาดฟางตัดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมขนาด 15 x 15 เซนติเมตร เปรียบเป็นปึกร้อยด้วยเส้นลวดห้อยไว้ข้างเวจ

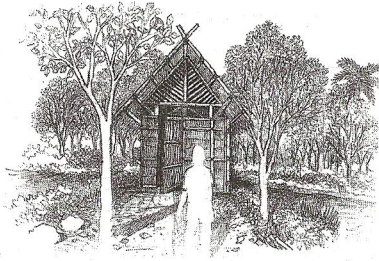

เวจ ชาวสวนคนจีน

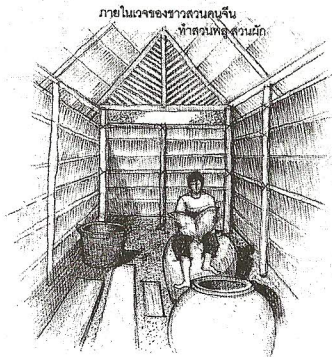

वेजของชาวสวนคนจีนทำสวนผัก สวนผลไม้

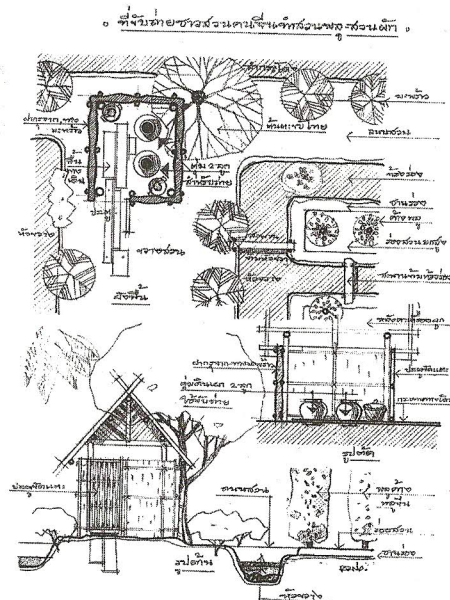
การทำสวนผักนั้นมีระยะการทำสั้น ในเวลา 1 ปี จะทำได้มากครั้ง และปลูกผักได้หลายชนิด ทำให้ดินหมดปุ๋ยและเสื่อมคุณภาพเร็ว ดังนั้น จึงต้องใช้ปุ๋ยมาก และใช้บ่อย สำหรับคนจีนที่ทำสวนผลไม้ โดยจะเป็นผลไม้ต่าง โดยให้ปลูกเกาะไม้ค้ำที่ปักอยู่บนหลังร่อง ผิดกับคนไทยที่ปลูกพริกกับต้นทองหลางซึ่งเรียกว่าพริกทองหลาง ปลูกพริกเพื่อต้องการใบ ใบพริกจะต้องสมบูรณ์ ใบใหญ่ มีความหนา สีเขียวเข้ม พริกจึงต้องการปุ๋ยบำรุงใบ ปุ๋ยในสมัยก่อนไม่มีปุ๋ยวิทยาศาสตร์ จึงต้องใช้ปุ๋ยจากขี้เป็ด จากปลาเน่า และจากสิ่งที่ถูกขับถ่ายจากคน ดังนั้น เวจของชาวสวนคนจีนจึงต้องเป็นเวจที่ถาวร ฝาขัดแตะ หลังคามุงจาก ที่สำหรับขับถ่ายจะใช้ตุ่มดินเผาขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 x 60 เซนติเมตร วางเรียงกัน 2 ตุ่ม เวลาถ่ายจะนั่งวางเท้าบนปากตุ่มเมื่อสิ่งขับถ่ายเต็มก็จะย้ายไปอีกตุ่มหนึ่ง ตุ่มที่เต็มก็จะปิดฝาเพื่อใช้ทำปุ๋ยต่อไปการถ่ายจะสลับตุ่มตลอดเวลา กลิ่นของเวจนี้จะน้อยกว่าเวจของชาวจีนที่ทำสวนผลไม้ แต่ก็จะมีกลิ่นรุนแรงเมื่อเวลาผสมน้ำรดผักหรือผลไม้ ดังเช่นสวนผักแถวบางบอน บางขุนเทียนหรือดลิ่งชัน และสวนผลไม้ริมทางรถไฟสายคลองสาน-มหาชัยช่วงตลาดผลไม้ เมื่อประมาณ 50-60 ปี

เวจของชาวสวนคนจีน
ทำสวนผลไม้

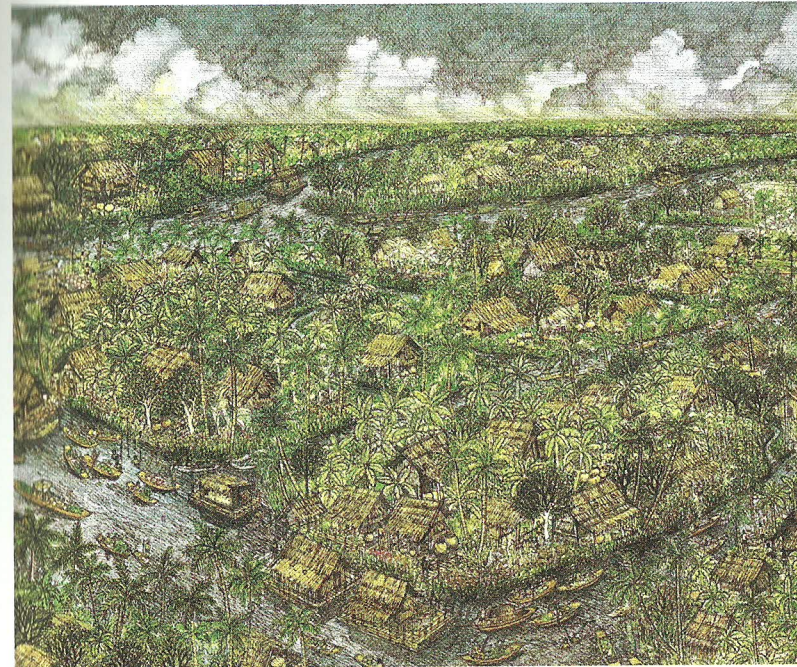

ภายในเวจของชาวสวนคนจีน
ทำสวนผลไม้

การขับถ่ายของชาวสวนนั้นก็คงเหมือนกับชาววังที่ถ่ายลงน้ำ การถ่ายลงน้ำโดยตรงของชาวสวนนั้นจะมีความส้วมจะถ่ายโดยใช้กาบปูเลอรองรับแล้วจึงทิ้งลงน้ำ และจะกระทำเฉพาะเวลากลางคืนเท่านั้น เวจอยู่ห่างจากบ้าน 1 หรือ 2 ไร่สวน ระยะทางก็ประมาณ 100x200 เมตร กลางคืนมืดไม่มีไฟฟ้านอกจากคบหรือได้ สัตว์ร้ายชุกชุม จึงจำเป็นต้องถ่ายใส่กาบปูเลและทิ้งลงน้ำ

ในปัจจุบันความเจริญของสังคมจำนวนคนมากขึ้นประกอบกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการขับถ่ายมีมากมาย เวจแบบต่างๆ ของชาวสวนฝั่งธนบุรี จึงหาไม่พบแล้ว แต่น้ำในลำคลองต่างๆ ก็ยังเน่าเสีย ผิดกับลำคลองของชาวสวนฝั่งจะถ่ายและทิ้งขยะต่างๆ ลงในลำคลอง น้ำก็ยังไม่เน่าเสียเหมือนน้ำในลำคลองในปัจจุบัน

สถาบันเรือนชาวสวนฝั่งธนบุรี
(ลายเส้นโดย : ดิถี แสงบุญ)